

TÜRKÇEDE UNVAN GRUPLARI VE DİZİLİŞ ÖZELLİKLERİ ÜZERİNE

Dr. Yeter TORUN
Çukurova Üniversitesi
Fen-Edebiyat Fakültesi
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
yturun@cu.edu.tr

ÖZET

Unvanlar, insanların toplumsal hayatında önemli bir yere sahiptir. Genel olarak bir kişi adı ve unvandan oluşan kelime grupları, unvan grubu olarak adlandırılmaktadır. Unvan gruplarıyla ilgili olarak gramer kitaplarını gözden geçirdiğimizde farklı yaklaşımlar olduğunu gördük ve bu farklı yaklaşımları değerlendirmek istedik. Bu bağlamda çalışmamızda Türkçedeki unvan gruplarını sözdizimsel olarak inceledik.

Anahtar kelimeler: Unvan, unvan grubu, söz dizimi

ABSTRACT

Titles have very important place in people's social life. Generally word groups which are person name are being named as title group. We saw different approaches about title groups when we reviewed grammar books. In this context our study, we were examined title groups in Turkish as syntactic.

Key Words: Title, group of title, syntax

1. Unvan bildiren kelimelere Türkçenin ilk yazılı kaynaklarından itibaren rastlanmaktadır. Türkçe Sözlük'te unvan kelimesi *bir kimsenin işi, mesleği veya toplum içindeki durumu ile ilgili olarak kullanılan ad, san* şeklinde tanımlanmış ve Bay Yılmaz, Doktor Sezgin örnekleri verilmiştir (1998: 2284). Unvan bildiren kelimeler, bir kişi adıyla birlikte bir grup oluşturmaktadır. Bu bağlamda bir unvan adı ile kişi adından oluşan kelime grubu unvan grubu / öbeği veya san öbeği olarak adlandırılmaktadır (Banguoğlu, 1990: 513; Ergin, 1989: 367; Korkmaz, 2003:219; Topaloğlu, 1989: 146; Karahan, 2004: 68; Şimşek, 1987: 364).

Türkçede unvan bildiren kelimelerin kişi adından önce veya sonra gelebildiği görülmektedir. Bu durumda *unvan + kişi adı* veya *kişi adı + unvan* dizilişlerinde hangi unsur yardımcı, hangi unsur asıl unsurdur; bu dizilişlerden hangisi Türkçenin söz dizimi mantığına uygundur sorularının cevaplandırılması gerekmektedir. Bu amaçla terim sözlükleri ve gramer kitaplarını gözden geçirdiğimizde bu konuda farklı yaklaşımların olduğunu gördük. Biz de bu çalışmada Türk söz dizimine ilişkin kaynaklarda unvan gruplarıyla ilgili görüşleri ve tespitleri değerlendirerek bu konudaki kendi yaklaşımımızı ortaya koymak istedik.

2. Türkiye Türkçesiyle ilgili terim sözlükleri ve gramer kitaplarında unvan grubuna ilişkin değerlendirmeler:

Vecihe Hatiboğlu, *san* maddesi altında *özel addan önce veya sonra kullanılan sıfat görevli ad* tanımını yapmış ve *Sultan Ahmet, Ayşe Sultan; Hemşire Ayşe, Ayşe Hemşire; Öğretmen Gül, Gül Öğretmen; Paşa Kazım, Kazım Paşa; Binbaşı Ali, Ali Binbaşı; Çavuş Hasan, Hasan Çavuş* örneklerini vermiştir (1978: 104).

Ahmet Topaloğlu, unvan grubunu *unvan veya akrabalık ifade eden isimlerin şahıs isimlerinden sonra gelmesiyle oluşan öbek* olarak tanımlamış, unvan grubunu meydana getiren kelimelerin hiçbirinin ek almadığını belirtmiş ve şu örnekleri vermiştir: *Hasan Bey, Asım Efendi, Mustafa Kemal Paşa, Kadir Çavuş, Tefik Onbaşı, Fatma Nine, Oğuz Kağan, Süleyman Şah, Bahadır Han, Meryem Ana, Nigar Hanım, Ayşe Teyze* (1989: 146)

Zeynep Korkmaz, unvan grubunu *bir şahıs adı ile bir unvan ve akrabalık gösteren adın eksiz olarak yan yana gelerek oluşturduğu belirtme grubu* şeklinde tanımlamış, unvan gösteren kelimenin kişi adından önce veya sonra gelebileceğini, kişi adının birleşik bir ad olabileceğini, unvan gruplarında vurgunun birinci öge üzerinde olduğunu ifade etmiş, *Bilge Kağan, İlbilge Hatun, Köl Tigin, Mimar Sinan, Mütercim Asım, Süleyman Şah, Mustafa Kemal Paşa, Turgut Reis, Ali Çavuş, Mehmet Ağa, Gülsüm Bacı, Sıdika Öğretmen, Ahmet Bey, Şair Nigar Hanımefendi, Zekiye Hatun, Rukiye Teyze, Mehlika Sultan, Hasan Kaptan, Muallim Naci, Vali Reşit Galip, Binbaşı Cahit, General Kazım Karabekir* örneklerini vermiştir (2003: 219).

Unvan grubunu *bir şahıs ismiyle bir unvan veya akrabalık isminden meydana gelen kelime grubu* şeklinde tanımlayan Muharrem Ergin, kişi adının önce, unvan veya akrabalık adının sonra geldiğini, her iki unsurun da eksiz sıralandığını, vurgunun kişi adı üzerinde olduğunu belirtmiş, *Ahmet Bey, Hasan Efendi, Mustafa Kemal Paşa, Nuri Çavuş, Ali Onbaşı, Nihat Üsteğmen, Kerim amca, Emin dayı, Osman baba, Süleyman dede, Buğra kardeş, Nigar Hanım, Perihan teyze, Şükran yenge, Meryem ana, Selcen Hatun, Sevim abla, Ayşe nine, Fatma nine, Suzan abla, Oğuz Kağan, Babür Şah, Bayındır Han* örneklerini unvan grubu olarak değerlendirmiştir. Ergin, *Ayşe kız, Zeynep kadın* örneklerinde ikinci kelimelerin de unvan yerini tuttuğunu

belirterek, bu örnekleri de unvan grubu olarak değerlendirmiştir. Ergin, bir unvan veya akrabalık adının başa getirilmesiyle oluşan *Başbakan Şükrü Saraçoğlu, Vali Fahrettin Kerim Gökay, General Kazım Karabekir, Profesör Ahmet Caferoğlu, Binbaşı Seyfi, Asteğmen Ali, Dede Korkut, Hoca Nasreddin, Molla Kasım, Sultan Fatih, Kraliçe Elizabet, Katil İbrahim, Hırsız Hüseyin* örneklerini *birleşik isim* olarak değerlendirmiş, bu sıralanıştaki unvan veya akrabalık adının, kişinin bir adı yerine geçtiğini ifade etmiş, bu yapılarda *birleşik isim*lerde olduğu gibi vurgunun kişi adı, yani ikinci unsur üzerinde olduğunu belirtmiş, vurgunun birinci unsur üzerinde olması durumunda ise sıfat tamlaması olduğunu ifade etmiştir. Birçok dilin aksine Türkçede unvan ve akrabalık adının sonra geldiğini belirten Ergin, unvan grubunda unvan bildiren kelimenin sonda olması gerektiğine dikkat çekerek, unvan ve akrabalık adlarının bu çerçeveye içinde kullanılması gerektiğini vurgulamıştır (1989: 367-368)

Leyla Karahan, *şahıs ismi + unvan veya akrabalık ismi* dizilişinden oluşan kelime grubunu, unvan grubu olarak adlandırmış; kişi adının, unvan ve akrabalık bildiren addan önce geldiğini ve iki unsurun eksiz birleştiğini ifade ederek *Çağrı Bey, Ülkü Hanım, Bilge Kağan, Mehlika Sultan, Türkan Hatun, Oğuz Han, Enver Paşa, Fatma nine, Ali dede, Kemal amca* örneklerini vermiştir. Karahan, unvan grubunda kişi adının *birleşik isim*den de oluşabileceğini belirterek "*Mehmet Akif Bey, Halide Nusret Hanımefendi, Kazım Karabekir Paşa*" örneklerini vermiştir. Karahan, birinci unsuru unvan veya akrabalık adından oluşan *Sultan Orhan, Dede Korkut, Hoca Nasrettin, Doktor Murat, Hemşire Selma, Albay Şadan, Baba Necmi* türünden örneklerin unvan grubu olmadığını, bu yapıların *birleşik isim* olduğunu vurgulamış, *birleşik isim*lerin vurgusunun sonda, unvan gruplarının vurgusunun ise başta olduğunu belirtmiştir (2004: 68-69).

Unvan gruplarını, tamlayan-tamlanan ilişkisi bulunmayan kelime grupları içinde değerlendiren Nurettin Demir ve Emine Yılmaz, unvan gruplarının kişi adı ve onu izleyen bir unvandan oluştuğunu belirterek *Ayşe Hanım, Kemal Öğretmen* örneklerine yer vermişlerdir (2003: 205).

Şahıs ismi + unvan veya akrabalık ismi'ni unvan grubu olarak değerlendiren Raşit Keskin, unvan veya akrabalık isminin şahıs isminin önüne geçtiği yapıları *birleşik isim* olarak adlandırmıştır (2003: 190).

Unvan grubunu *yanaşma* takımları arasında *san öbeği* başlığı altında inceleyen Tahsin Banguoğlu, *san* (titre) anlatan adların kişi adlarına *yanaşmasıyla* meydana gelen *yanaşma takımlarının* çok kullanıldığını ve bunların da *san öbeği* olarak adlandırıldığını; *san* olan adın genel bir nezaket adı veya kişinin ailedeki ve toplumdaki yerini gösteren akrabalık, meslek ve rütbe adından oluşabileceğini belirtmiş, *Oğuz Kagan, Bars Beg, Selcük Sübaşı, Süleyman Paşa, Turgut Reis, Mihri Hatun, Kasım Ağa, Türkan Hanım, Sami Efendi, Dursun Ağa, Fatma Kadın, Hasan Onbaşı, Bekir Çavuş, Yusuf Hoca, Sait Molla, Nesrin Abla, Yaşar Amca, Hayriye Yenge, Meryem Ana, Korkut Ata, Galip Dede, Nafi Baba, Ayşe Bacı* örneklerini vermiştir. Eski Türkçede *san* bildiren kelimenin eksiz olarak sona geldiğini belirten Banguoğlu, sonradan Arapça ve Farsçanın etkisiyle *san öbeğinin* ters dizilişinin de Türkçeye girdiğini, bu yabancı örneklerin ve daha sonra da Batı dillerinin etkisiyle ters dizilişlerin Türkçeye yerleştiğini, özellikle de meslek adı belirten *san* adlarıyla oluşan *san öbeklerinde* bu tür ters dizilişin ağırlıkta olduğunu, ancak halk dilinde bunlardan bazılarının *milli san öbeği* kalıbına çevrildiğini ifade etmiş, bunlarla ilgili olarak *Sultan Alparslan, Şeyh Sadreddin,*

Kadı Burhaneddin, Emir Süleyman, Şah İsmail; Şehzade Mustafa, Şeyhülislam Yahya, Mimar Sinan, Şair Nedim, Mütercim Asım, Muallim Naci, Damat Şerif, Vali Reşit, Binbaşı Tevfik, Doktor Rasim, Profesör Vedat; Adile Sultan, Sefer Kaptan, İhsan Yüzbaşı, Süha Doktor, Safiye Öğretmen örneklerini vermiştir. Ayrıca, Banguoğlu, kadın ve erkek için önerilen *Bay* ve *Bayan* nezaket adlarının anlatım ve kullanılış sırasının yabancılığı dolayısıyla yadırgandığını ve itibar görmediğini ifade etmiştir (1990: 513-515).

Süer Eker de *kişi adı + unvan veya akrabalık adından* oluşan yapıyı unvan grubu olarak değerlendirmiş, Batı dillerinde unvan bildiren kelimenin başta olduğunu, bu dizilişlerin Türkçeye de aktarıldığını belirtmiştir. Eker, özellikle askeri dilde *rütbe / unvan + özel ad* dizilişinin resmiyet kazandığını, *özel ad + rütbe / unvan* dizilişinin ise günlük dilde ve resmi olmayan anlatımlarda yer aldığını vurgulamıştır (2003: 369-370; 2004: 849).

Tahir Nejat Gencan sıfatlar bölümünde unvan bildiren kelimeleri *san (unvan) sıfatları* başlığı altında değerlendirmiştir. Gencan *san sıfatlarının* bir çeşit niteleme sıfatı olduğunu belirtmiş, bu sıfatları adlara gelmesine göre üçe ayırmıştır. Bunlardan birincisi bu sıfatların da bütün sıfatlar gibi addan önce gelmesidir; bununla ilgili olarak *Bay Turgut, Bayan Sevim, Şehzade Cem, Aksak Timur, Yıldırım Beyazıt, Deli Petro, Doktor Baykal, Mareşal Çakmak, Ulu Önder Atatürk* örnekleri verilmiştir. İkinci ayırım bu sıfatların addan sonra gelmesidir, bununla ilgili olarak *Namık Kemal Bey, Nigar hanım, Ali Dayı, Zeynep hatun, Ziya Paşa, Ahmet Mithat Efendi, Dursun Onbaşı, Mehmet Ağa, Elif Bacı* örnekleri verilmiştir. Üçüncü ayırım ise bu sıfatların addan önce de, sonra da gelebilmesidir, bununla ilgili olarak *Sultan Murat, Kösem Sultan, Fatih Sultan Mehmet, Valide Sultan, Oğuz Han, Han Ahmet, Çelebi Mehmet, Evliya Çelebi, Osman Gazi, Gazi Osman Paşa, Ali Hoca, Hoca Ali* örnekleri verilmiştir (2001: 205-206).

Haydar Ediskun da unvan bildiren kelimeleri sıfat tamlamaları içinde değerlendirmiş, bu sıfatların bazılarının addan önce; bazılarının addan sonra; bazılarının ise addan önce de, sonra da gelebileceğini belirtmiş, *Bay Yalçın, Bayan Sevim, Mareşal Çakmak, Doktor Necdet; Ziya paşa, Zeynep Onbaşı, Şinasi Efendi; Sultan Süleyman ya da Cem Sultan, Hoca Nasrettin ya da Nasrettin Hoca, Çelebi Mehmet ya da Evliya Çelebi* örneklerini vermiştir. Ediskun, *biz öğretmenler, siz hürsüzlar* örneklerindeki kullanımlara ilişkin olarak unvan bildiren kelimelerin kişi zamirinden sonra geldiğini belirtmiştir (1996: 145).

Unvan grubunu niteleme öbekleri içerisinde inceleyen Rasim Şimşek, unvan bildiren kelimelerin kişinin toplum içindeki yerini göstermesi bakımından nitelik kavramı taşıdığını ifade etmiş, unvan bildiren kelimelerin kimisinin kişi adından önce gelip sıfat takımı oluşturduğunu belirtmiş, *Sultan Cem, Şah İsmail, Şair Nedim, Vali Kadir, Binbaşı İsmail Hakkı, Profesör Mükrimin Halil, Doktor İsmet, Bayan Suna, Bay Kaya* örneklerini vermiştir. Bazı unvan adlarının ilgili kişi adından sonra geldiğini belirterek *Oğuz Kağan, Bektaş Sübaşı, Halet Efendi, Cevdet paşa, Ahmet Mithat Efendi, Valide Sultan, Kemal Bey, Nigar hanım, Halide Onbaşı* örneklerini veren Şimşek, bu kullanımlarda da unvan adlarının nitelik bildirdiğini, ancak bu öbeklerin sıfat tamlamasına dahil olmadığını belirtmiş, bir kişi adıyla buna bağlı *san* adının oluşturduğu niteleme öbeğini, yani ikinci türden kullanımları, *san öbeği* şeklinde adlandırmıştır. Şimşek, Türkçede başlangıçta *san adlarının* ilgili kişi adından sonra

geldiğini, ancak sonradan başka dillerin etkisiyle *san adlarının* kişi adlarının önüne geldiğini belirtmiş, *kişi adı + san adı* diziliminde kişi adının asıl unsur, *san adının* yardımcı unsur olduğunu vurgulayarak, bu dizilimin Türk söz diziminin öge sırasını belirleyen *yardımcı unsur + asıl unsur* ilkesine aykırı bir kuruluş olduğunu ifade etmiştir. Sıfat işlevindeki *san adlarının* vurgulu, *san öbeklerinde* yer alan *san adlarının* ise vurgusuz olduğunu belirten Şimşek, soyadlarının da *san öbeği* değerinde olduğunu ifade etmiştir (1987: 364-366). O halde ad ve soyaddan oluşan birleşik isimleri de unvan grubu olarak mı değerlendirmek gerekir?

3. Türkçenin tarihi ve çağdaş lehçeleriyle ilgili yapılan söz dizimi çalışmalarında unvan grubuna ilişkin değerlendirmeler:

Talat Tekin, Orhon Türkçesi üzerine yaptığı çalışmada *Betimleme ve Belirtme Öbekleri* bölümünde niteleyicinin bir *özel addan* oluştuğunu ifade eden başlığın altında verdiği örnekler arasında *Kül tigin "Prens Kül"*, *ozmuş tigin "Prens Ozmuş"*, *ku sähün "General Ku"*, *oñ totok "Vali Ong"* örnekleri de yer almaktadır. Bu örneklerdeki ikinci kelimeler unvan adıdır. Tekin, bu örnekleri Türkiye Türkçesiyle ifade ederken kelimelerin sırasını değiştirmiştir (2000: 200).

Mehmet Kara, Türkmençe üzerine yaptığı çalışmada, bir kişi adıyla bir unvan veya akrabalık adından oluşan kelime grubunu unvan grubu; unvan veya akrabalık adının başta olduğu kelime grubunu ise *birleşik isim* olarak değerlendirmiş ve *Adam ata "Adem Baba"*, *Aylar ece "Aylar Teyze"*, *Baharğül bacı "Baharğül Bacı"*, *Batır molla "Batır Molla"*, *Berdi aağa "Berdi Bey"*, *Buğaç han "Boğaç Han"*, *Gözel dayza "Gözel Teyze"*, *Gülcan haanım "Gülcan Hanım"*, *Lukman hekiim "Lokman Hekim"*, *Murat baçlı "Balıcı Murat"*, *Musa puğamber "Musa Peygamber"*, *Nuri mağazinci "Dükkançı Nuri"*, *Recep keytik "Topal Recep"* örneklerini vermiştir (2000: 61).

Oskar Hanser, Türkmençe Elkitabı'nda, *Xıdır ağa, savır dayza, gözöl dayza* örneklerindeki kişi adlarını niteleyici olarak değerlendirmiştir (2003: 174).

Saha (Yakut) Türkçesi üzerine yaptığı çalışmada Fatih Kirişçioglu, bir kişi adıyla bir unvan veya akrabalık adından oluşan yapıyı unvan grubu olarak değerlendirmiş, bu yapının Saha Türkçesinde yabancı dillerin etkisi ile yer yer bozulduğunu ifade etmiş, ve *Petrov vraç "Doktor Petrov"*, *Omoğoy Bey "Omogoy Bey"*, *Nuray Xotun "Nuray Hanım"* örneklerini vermiştir (1999: 138).

Nevzat Özkan, Gagavuz Türkçesi üzerine yaptığı çalışmada unvan grubuyla ilgili olarak *Ali Paşa, Bay İlişka, bey Stuyeni* (Bay Stuyeni), *gospodin Todur* (Bay Todur), *İstemi Kagan, Lodi bati* (Lodi abi) örneklerini vermiştir (1996: 200).

Volkan Coşkun, Özbek Türkçesiyle ilgili çalışmada unvan gösteren adın, kişi adından önce veya sonra gelebildiğini ifade etmiş ve *Mullä Rivaciddin "Molla Rivaciddin"*, *Äbdisämät mingbaşı "Abdüsamet binbaşı"*, *Xalmät äkä "Halmet abi"*, *Zünnün bay "Zünnün bey"*, *Şähabiddin damlä "Şehabettin hoca"* örneklerini vermiş, ayrıca Özbek Türkçesinde *nine* anlamına gelen *bibi* kelimesinin de unvan bildirdiğini ve eklendiği kelimeye bitişik yazıldığını belirtmiştir (2000: 238).

Ertuğrul Yaman, Türkiye Türkçesi ve Özbek Türkçesini söz dizimi bakımından karşılaştırdığı çalışmada, iki lehçede de Orhun Türkçesindeki unvan grubu yapısının korunduğunu; unvan grubunun Türkiye gramerciliğinde kelime grubu olarak kabul edildiğini, Özbekistan gramerciliğinde ise bu yapının kelime grubu olarak değerlendirilmediğini; iki lehçede de zamanla yabancı dillerin etkisiyle genel Türk

dilinin unvan grubu yapısına uygun olmayan yapıların ortaya çıktığını, ancak sonradan ortaya çıkan kullanımların genel yapıyı etkileyecek seviyede olmadığını ifade etmiştir (2000:132).

Kenan Koç ve Oğuz Doğan, unvan gruplarının, unvan veya akrabalık bildiren bir kelime ile birlikte kullanılan özel isimden oluştuğunu ifade etmişler; bu yapıda ilk kelimenin belirten, ikinci kelimenin ise belirtilen durumunda olduğunu vurgulamışlar ve *Maqaş qart* “*Makaş aksakal*”, *Qızıl Tokal* “*Kızıl Kuma*”, *Sayabek molla* “*Sayabek Molla*” örneklerini vermişlerdir (2004: 334).

4. Kaynaklarda unvan gruplarıyla ilgili sözdizimsel değerlendirmelerde farklı yaklaşımlar olduğu görülmektedir. Bazı araştırmacılar yalnızca *kişi adı + unvan veya akrabalık adı* dizilişindeki yapıyı unvan grubu / san öbeği olarak değerlendirirken (Ergin, 1989: 367; Karahan, 2004: 68; Topaloğlu, 1989: 146; Şimşek, 1987: 364; Demir, Emine Yılmaz, 2003: 205; Keskin, 2003: 190; Kara, 2000: 61); bazıları *kişi adı + unvan veya akrabalık adı* ve *unvan veya akrabalık adı + kişi adı* dizilişlerinin her ikisini de unvan grubu olarak (Korkmaz, 2003: 219; Banguoğlu, 1990: 513; Eker, 2003: 369; Coşkun, 2000: 238; Özkan, 1996: 200); bazıları unvan bildiren kelimeleri sıfat olarak (Hatiboğlu, 1978: 104; Gencan, 2001: 205; Ediskun, 1996: 145); bazıları ise *kişi adı + unvan veya akrabalık adı* dizilişinde kişi adını niteleyici olarak (Tekin, 2000: 200; Hanser, 2003: 174) değerlendirmişlerdir.

Sadece *kişi adı + unvan veya akrabalık adı* unvan grubu olarak değerlendiren bazı araştırmacılar, bu dizilimin tersini *birleşik isim* olarak değerlendirmişlerdir (Ergin, 1989: 367; Karahan, 2004: 68; Keskin, 2003: 190; Kara, 2000: 61), oysa *birleşik isim* denilince akla daha çok ad ve soyaddan oluşan kişi adları gelmektedir, zaten bu araştırmacıların verdiği *birleşik isim* örnekleri arasında daha çok ad ve soyaddan oluşan kişi adları yer almaktadır (Ergin, 1989: 363; Karahan, 2004: 69; Keskin, 2003: 193). Araştırmacılarından Leyla Karahan, birleşik isim grubundan söz ettiği bölümde unvan gruplarının da zamanla birleşik isme dönüşebileceğini belirtmiştir (2004: 68, 70). Bu durumda sözdizimsel olarak unvan grubundan oluşan bir yapının zamanla kullanım düzeyinde birleşik isim değeri kazanabildiği sonucuna varılabilir. Sadece *kişi adı + unvan veya akrabalık adı* unvan grubu olarak değerlendiren yaklaşım tarzı, bizce unvan grubunu tümüyle kapsayan bir tanımlama değildir. Ayrıca sözdizimsel açıdan gerek *kişi adı + unvan veya akrabalık adı*, gerekse *unvan veya akrabalık adı + kişi adı* dizilişlerinde yardımcı ve asıl unsur ayrımlarının yapılması veya bu dizilişlerde böyle bir ayırım yapılamıyorsa bu durumun da belirtilmesi gerekirdi.

Terim sözlükleri ve gramer kitaplarındaki ikinci yaklaşım, gerek *kişi adı + unvan veya akrabalık adı*, gerekse *unvan veya akrabalık adı + kişi adı* dizilişlerinin her ikisini de unvan grubu olarak değerlendiren yaklaşımdır (Banguoğlu, 1990: 513; Korkmaz, 2003: 219; Eker, 2003: 369; Özkan, 1996: 200; Coşkun, 2000: 238). Ancak bu yaklaşımı benimseyen kaynaklarda bu dizilişlerin, hangi sözdizimsel yapıdan oluştuğuna ilişkin bilgi yer almamaktadır. Bu yaklaşımı benimseyen bazı araştırmacılar, *unvan veya akrabalık adı + kişi adı* yapısının Türkçeye başka dillerin etkisiyle girip yerleştiğini ifade etmişlerdir (Banguoğlu, 1990: 514; Şimşek, 1987: 364; Eker, 2003: 369; Yaman, 2000: 132). Bu durum da bu araştırmacıların *kişi adı + unvan veya akrabalık adı* dizilişini Türkçenin asıl unvan grubu olarak değerlendirdiklerini göstermektedir.

Unvan gruplarıyla ilgili, kaynaklardaki diğer bir yaklaşım, unvan / san bildiren kelimelerin, sıfat kapsamında değerlendirilmesidir (Hatiboğlu, 1978: 104; Gencan, 2001: 205; Ediskun, 1996: 145). Bu yaklaşım doğrultusunda unvan veya akrabalık bildiren kelimelerin, kişi adından önce de gelse, sonra da gelse sıfat olarak değerlendirildiğini anlıyoruz. Bu yaklaşımda unvan veya akrabalık adının kişi adından önce kullanılması sözdizimsel olarak, oluşan yapının sıfat tamlaması olduğunu gösterir, ancak unvan veya akrabalık adının kişi adından sonra geldiği yapı, sözdizimsel olarak sıfat tamlaması olarak değerlendirilebilir mi?

Kaynaklarda unvan grubuyla ilgili olarak rastladığımız bir diğer yaklaşım ise, *kişi adı + unvan veya akrabalık adı* dizilişinde, kişi adını niteleyici olarak değerlendiren yaklaşımdır (Tekin, 2000: 200; Hanser, 2003: 174). Bu yaklaşım tarzında kişi adının niteleyici olarak değerlendirilmesi Türkçe için ilgi çekici bir durumdur. Bu değerlendirmede kişi adının niteleyici olarak adlandırılması, bu yapıyı Türkçenin *yardımcı unsur + asıl unsur* dizilimi açısından kabul edilebilir hâle getirmektedir.

Gerek Türkiye Türkçesi gerekse tarihi ve çağdaş Türk lehçeleriyle ilgili erişebildiğimiz kaynaklarda unvan grubu olarak değerlendirilen örneklerde, unvan yerine kullanılan kelimelerin akrabalık, meslek, askeri rütbe ve cinsiyet bildiren, lakap bildiren, devlet yönetimi ve yöneticilikle ilgili kelimelerden ve akademik unvanlardan oluşabildiği görülmektedir. Bunlardan akrabalık bildiren kelimelerin çoğunlukla kişi adından sonra geldiği görülmektedir. *Bey, beyefendi, hanım, hanımefendi, hatun* gibi cinsiyet bildiren kelimelerin kişi adından hep sonra geldiği görülürken, *bay ve bayan* kelimelerinin iki gramer kitabında (Gencan, 2001: 205; Ediskun, 1996: 145) ve Türkçe Sözlük'te kişi adından önce kullanıldığı görülmektedir. Ancak bugün *bay ve bayan* kelimelerinin standart dilde unvan grubu içinde kullanımı pek yaygın olmadığı için bu türden kullanımlara pek rastlanmamaktadır. Kaynaklarda akademik unvanlara ilişkin fazla örneğe rastlayamadık, ancak akademik unvanların da kullanımda hep kişi adının önünde yer aldığı gözlenmektedir. Bunların dışında kişi adının önüne lakabın gelmesiyle oluşan *Aksak Timür, Yıldırım Beyazıt, Deli Petro* (Gencan, 2001: 205), *Qızıl Toqal* (Koç, 2004: 334) örneklerinde ve lakabın kişi adının sonrasına getirildiği *Recep keytik* "Topal Recep" (Kara, 2000: 61) örneğinde lakap bildiren kelimelerin de unvan olarak değerlendirildiği görülmektedir. Bu kullanımlarda lakapların unvan olarak değerlendirilip değerlendirilemeyeceği sorgulanabilir.

5. Türkçede başlangıçtan beri var olan *kişi adı + unvan veya akrabalık adı* dizilişi yanında, *unvan veya akrabalık adı + kişi adı* dizilişinin de yabancı dillerin etkisiyle Türkçeye girmesiyle birlikte unvan gruplarının iki farklı dizilişle kullanımını sürdürdüğü görülmektedir. Diller arasında kelime alışverişi sık rastlanan bir durumdur, buna karşın sözdizimsel yapıların alışverişi sık rastlanan bir durum değildir. Ancak diller arası etkileşimde kelime alışverişi yanında sözdizimsel yapı alışverişlerine az da olsa rastlanmaktadır. Türkçeye yabancı dillerin etkisiyle giren ki'li birleşik cümle gibi, *unvan veya akrabalık adı + kişi adı* dizilişinden oluşan unvan grupları da artık Türkçenin bünyesine yerleşmiş, yabancılığı da büyük ölçüde unutulmuş sözdizimsel bir yapıdır. Bu dizilişteki yapıların bazı araştırmacılarca birleşik isim olarak adlandırılması, sözdizimsel değil, kullanıma bağlı bir adlandırma olarak değerlendirilebilir.

Türkçenin temel söz dizimi özelliği bakımından unvan grubunu oluşturan kelimeler arasında yardımcı ve asıl unsur ayırımını belirlemek gerekiyor. Kişi adını asıl unsur, unvan adını yardımcı unsur olarak değerlendiren yaklaşıma göre (Şimşek, 1987:

365) Türkçede başlangıçtan beri var olan *kişi adı + unvan veya akrabalık adı* dizilişinin sözdizimsel olarak Türkçenin *yardımcı unsur + asıl unsur* dizilişine aykırı olduğu sonucuna varılmaktadır. Oysa *kişi adı + unvan veya akrabalık adı* dizilişinde kişi adını sözdizimsel olarak niteleyici olarak değerlendirmek (Tekin, 2000: 200; Hanser, 2003: 174), bu dizilişi Türk söz dizimi mantığı açısından anlaşılır kılmaktadır.

Sonuç olarak unvan veya akrabalık bildiren kelimeler ister kişi adından önce, ister sonra yer alsın, oluşan yapıların sözdizimsel düzeyde ve kullanım düzeyinde değerlendirilmesi, daha uygun bir yaklaşım sayılabilir.

KAYNAKÇA

- Banguoğlu, Tahsin(1990), *Türkçenin Grameri*, Ankara, TDK Yayınları:528.
- Coşkun, Volkan (2000), *Özbek Türkçesi Grameri*, Ankara, TDK Yayınları: 752.
- Demir, Nurettin, Emine Yılmaz (2003), *Türk Dili El Kitabı*, Ankara, Grafiker Yayınları.
- Eker, Süer (2003), *Çağdaş Türk Dili*, Ankara, Grafiker Yayınları, 2. Baskı.
- .....(2004), "Türk kara kuvvetlerinde kullanılan birlik ve rütbe adlarının art zamanlı dilbilim incelemesi", *V. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri I*, 20-26 Eylül 2004, TDK Yayınları: 855/I, 841-862. s.
- Ergin, Muharrem (1989), *Türk Dil Bilgisi*, Bayrak Basım / Yayım / Tanıtım, İstanbul.
- Ediskun, Haydar(1996), *Türk Dilbilgisi*, İstanbul, Remzi Kitabevi.
- Gencan, Tahir Nejat (2001), *Dilbilgisi*, Ankara, Ayraç Yayınevi.
- Hanser, Oskar (2003), *Türkmence Elkitabı*, Çev. Zühal Kargı Ölmez, İstanbul, Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi: 17.
- Hatiboğlu, Vecihe (1978), *Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü*, Ankara, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları No: 276.
- Kara, Mehmet (2000), *Türkmence (Giriş-Gramer-Metinler-Sözlük)*, Ankara, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları: 2479.
- Karahan, Leyla (2004), *Türkçede Söz Dizimi*, Ankara, 7. Baskı, Akçağ Yayınevi.
- Keskin, Raşit (2003), *Türkçe Dilbilgisi*, Konya, Çizgi Kitabevi.
- Kirişcioğlu, Fatih (1999), *Saha (Yakut) Türkçesi Grameri*, Ankara, TDK Yayınları: 594.
- Koç, Kenan; Oğuz Doğan (2004), *Kazak Türkçesi Grameri*, Ankara, Gazi Kitabevi Yayınları.
- Korkmaz, Zeynep (2003), *Gramer Terimleri Sözlüğü*, Ankara, TDK Yayınları: 575.
- Özkan, Nevzat (1996), *Gagavuz Türkçesi Grameri*, Ankara, TDK Yayınları: 657.
- Şimşek, Rasim (1987), *Örneklerle Türkçe Sözdizimi*, Trabzon.
- Tekin, Talat (2000), *Orhon Türkçesi Grameri*, Ankara, Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi: 9.
- Topaloğlu, Ahmet (1989), *Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü*, İstanbul, Ötüken Yayınları.
- Yaman, Ertuğrul (2000), *Türkiye Türkçesi ve Özbek Türkçesinin Söz Dizimi Bakımından Karşılaştırılması*, Ankara, TDK Yayınları: 742.